

:eesti lugu

AUGUST MÄLK “LÄÄNEMERE ISANDAD”

Eesti Päevaleht

epl.ee reede, 3. oktoober 2008
TOIMETAJA: MARI KLEIN

Eesti ajalugu ollakse üldiselt harjutud jutustama kaitsepositsioonilt: see on lugu igikestvast võitlusest sissetungijate vastu, mitte vallutusretkedest. Üks väheseid erandeid on Sigtuna ründamine.

Linda Kaljundi:
Ühe võtme romaani mõistmiseks annab alapealkiri “Romaan eestlaste viikingiajast”.

ILLUSTRATSIOON: RAHVUSOOOPER ESTONIA ARHIIV

Linda Kaljundi
ajaloolane

1187. aastal rüüstasid paganad rikast Rootsi kaubalinna Sigtunat. Kes ründajad olid, jääb teadmata – eri allikad ja ajaloolased on nendeks pidanud nii eestlasi, kurelasi, karjalasi kui ka venelasi. Eestlaste osalust Sigtuna ründamisel ei saa ei lõplikult kinnitada ega ka suisa ümber lükata: hiljuti on näiteks ajaloolane Enn Tarvel pidanud seda pigem üsna tõenäoliseks.

Salapäraseks on Sigtuna vallutamise muutnud kaasaegsete allikate puudumine – vanim kirjeldus pärineb alles 14. sajandist. Lisaks muudab nende tõlgendamise keeruliseks tõsiasi, et tähtsa keskuse vallutamisel oli nii toonaste kroonikute kui ka hilisemate ajaloolaste jaoks sümbolne tähendus. Näiteks nimetab Eriku-kroonika (u 1320) süüdlasteks karjalasi. Kuid kuna see on kirja pandud rootslaste idaekspansiooni ajal, võis kroonik hoopis soovida näidata, et karjalased ja venelased on Rootsit ohustanud juba ammu.

Saladused aga annavad teadagi toidet kujutlusvõimele. Ristikivi vaimukas novell “Sigtuna

Sigtuna vallutamisest jutustab

Rootslased ei ole sündinusele kuigivõrd tähelepanu pööranud (eesti lugeja jaoks kirjeldab seda Rootsi vaatenurgast siiski Karl Ristikivi vaimukas novell "Sigtuna väravad" (1968)). Küll aga on oma esivanemaid Sigtuna vallutajateks pidanud eriti need naabermaad, kelle minevikus võidukaid sündmusi napib – nagu näiteks soomlased.

Ka Eestis sai Sigtuna sümboliks juba Carl Robert Jakobsoni esimeses isamaakõnes (1868), aidates luua pilti eestlaste kuldajast ja tõsta nende enesevärikust ka kaasajal. "Rootslaste suus liiguvad aga praegu veel kõiksugused jutud selle linna ärarikkumisest ja iseäranis eestlaste vahvusest seal juures," kinnitab Jakobson.

Võib lugeda ka kui seikluslugu

Väärir märkimist, et sellest vallutusretkest jutustab ka esimene eestikeelne ooper: Evald Aava "Vikerlased" (1928) libreto tugineb Karl August Hermanniga Sigtuna-teemalisele jutustusele "Auulane ja Ülo" (1886).

Nõnda ei ole August Mälgu romaan "Läänemere isandad" (1936) sündinud sugugi tühjale kohale. Kõnekaks võib pidada sedagi, et samal aastal ilmus II osa Karl August Hindrey romaani "Urmas ja Merike", mille lõpetab novell "Sigtuna hävitamine". Ajal, mil võimu poolt kostis üha enam nurinat selle üle, et Eesti ajalugu pajatab vaid "peksasaamise päevadest", tekkis "ajaloo helgete hetkede" esiletõstmise järele ka riiklik tellimus. Sigtuna vallutamine, mis ei tähista mitte ainult võitu, vaid suisa väljatungi oma maa piirest, sobis selleks mõistagi ideaalselt.

Ladusa jutustajana tuntud Mälgu romaani võib nautida ka klassikalise seiklusloona. Lugu Saaremaa Lehholinna suurvanema poja Alari seiklustest maal ja merel kätkes endas võitlusi, kauneid naisi ja imelisi pääsemisi. Rohked seiklused moodustavad eeloo Sigtuna vallutamisele, milleni jõutakse alles romaani viimastel lehekülgedel. Vahemärkusena võib lisada, et kui "Läänemere isandates" peadib rüüsteretk linna hävitamisega, siis arheoloogilised kaevamised kultuurikihis põlengu jälgi ei näita ja seega linna maatasa siiski ei põletatud.

Rünnaku motiiv pole aga pelgalt seiklusjutulik. Kuigi selle käivitab Alari soov leida üles tema kosjad ära põlanud Rootsi neiu, võetakse tasutee peajaslikult ette siiski põhjusel, et kaubalinna isandad on nimetanud peategelast barbariks ja paganaks. See aga vihjab, et suuremaid arveid soovib õiendada ka romaan ise.

Ühe võtme romaani mõistmiseks annab alapealkiri "Romaan eestlaste viikingiajast". Muistsete eestlaste kujutamine viikingitena torkab silma juba sajandivahe-

tuse rahvusromantilises kunstis. Veelgi enam hakati iidseid sidemeid Skandinaaviaga aga rõhutama 1920.–30. aastatel, üritades seeläbi luua endale uut ajaloolist identiteeti ning eemalduda võõraks kuulutatud Saksa pärandist. Mälgu romaanis seostub viikingite märksõna esmajoones siiski mere isandateks olemisega. Kuigi viikingiaja mõistet kasutatakse 11.–13. sajandi Eesti iseloomustamiseks siiani, ei peeta selle all enam silmas metsikute sõdalaste ajastut nagu varem. Üha sagedamini tõdetakse, et kuna viikingite sõjakuse kirjeldused pärinevad kristlikest allikatest, mille eesmärk oli näidata vaenlast võimalikult barbaarsena, ei ole põhjust võtta neid lõpuni tõesena. Luges "Läänemere isandaid", mis kirjeldab Muinas-Eestit väga militaarse ühiskonnana, tasuks niisiis meele pidada, et praegusa aja ettekujutuse järgi ei olnud toona eestlaste peamine sissetulekuallikas siiski mitte röövretked, vaid põllumajandus, kaubandus ja ehk rauatootminegi.

Ent kahtlemata toimusid Läänemere piirkonnas tollel ajal

Tsitaat raamatust

.. "Te pole unustanud, mis teie isad ja teie ise olete teinud? Ja mina tean, et Lehho ja Ata laevad on hoidnud hirmu all Listerit, Taani randu, oheldanud liivlasi Väinal ja rahvast Venda jõel. Ma olen õppinud, et meri on meie päralt ja mereteed..."

"Need peavad olema meile vabad, võtku see elusid või mida," ütles Muhu vanem.

(Lk 297)

ka olulised muudatused. Sellal kui Skandinaavia ühendati järkjärgult tugevneva kuninga- ja kirikuvõimu alla, jäid idakaldad killustunuks. Mälgu romaanis seevastu saab isanda-märksõna oluliseks nii välis- kui ka sise poliitilises tähenduses. Teos ei kuuluta mitte ainult eestlaste sõjalist võimsust, vaid joonistab hoolikalt pildi muistse eliidi vägevusest. Siiski peegeldavad hoiakud, mis rõhutavad "vanemate ja enamate" tähtsust, pigem Pätsu-ajastut. Nii võib näida paradoksaalne, et neid võimsaid isandaid sunnib Sigtuna hävitama häbi, mida tekitab hirm enda alaväärseks põlgamise pärast, ning soov alandada rootslaste kõrkust, kes on nõnda uhked oma jumalakodadele, kivimüüridele ja taigadele.

Omalaadne ohuhorisont

Just need võõrsilt toodud "taigad" ehk ristiusk lisavad romaanile omalaadse ohuhorisondi. Ehkki saksa preestrid ja kaupmehi kirjeldatakse veel ringisiblivate sipelgatena, algab teos saarlaste kaubaretkega Väinal, kus nad kuulevad liivlaste ja sakslaste leppes rajada sinna kivilinnus. Teatavasti alustab just selle looga jutustust siinsetest ristsõdadest Henriku Liivimaa kroonika. Eestlaste ja ristiusu 13. sajandi alguses järjest tihedamaks muutunud suhete üle arutleb aga juba lähemalt Ain Kalmuse romaan "Jumalad lahkuvad maalt", mis ilmub "Eesti loos" järgmisena. ●

Sigtuna vallutamisest jutustab ka esimene eesti ooper, Evald Aava "Vikerlased" (1928).

August Mälk (1900–1987)

Karjääri koolmeistrina alustanud kirjanik jõudis olla nii rahvuskogu (1937) kui ka riigivolikogu (1938–1940) liige, 1944 pages ta Rootsi, kus elas elu lõpuni.

Mälk oli ennesõjaaegse vabariigi tunnustatuim rahvakirjanik, kes pälvis oma argitarkust ja elujõudu ülistavate romaanide eest rohkelt riiklikke preemiaid.

1937. aastal määrati talle Lagle talu, mis oli toona suurim kirjanikule osaks saanud materiaalne tunnustus.

Kokku on Mälk avaldanud ligi 40 teost, sh romaane, novelle, näidendeid ja mälestusi.

Tema loomingu paremiku moodustavad rannaromaanid, eelkõige "Õitsev päike" (1935), "Taeva palge all" (1937) ja "Hea sadam" (1942).

Kirjaniku tuntusele pani aluse tema teine ajalooline romaan "Surnud majad" (1934), mille tegevus toimub Põhjasõja ajal. Mälgult on ilmunud ka ajalooliste novellide kogu "Kadunud päike. Jutte minevikust" (1943).

"Läänemere isandate" Toronto (1951) ilmunud II trüki jaoks lühendas kirjanik romaani veerandi võrra ja mahendas mõneti ka selle ideestikku.

Oma kirjanikutee lõpetas Mälk sootumaks ulmenovellide koguga "Projekt Victoria" (1978).

raamat+leht

ISSN 1406-0779

9 771406 077002

leht

9 771406 886000